

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนในโรงเรียนวิเศษไชยชาญต้นตติวิทยาภูมิ จังหวัดอ่างทอง” จะใช้แนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรม
 - 1.1 ความหมายของจริยธรรม
 - 1.2 โครงสร้างของจริยธรรม
 - 1.3 ลักษณะของจริยธรรม
 - 1.4 ประเภทของจริยธรรม
 - 1.5 องค์ประกอบของจริยธรรม
 - 1.6 จริยธรรมที่ควรปลูกฝังในสังคมไทย
2. แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)
 - 2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 2.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม
 - 2.3 ระดับการมีส่วนร่วม
 - 2.4 รูปแบบการมีส่วนร่วม
 - 2.5 กระบวนการ / ขั้นตอนในการมีส่วนร่วม
3. โครงการการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนวิเศษไชยชาญ ต้นตติวิทยาภูมิ อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับจริยธรรม

1.1 ความหมายของจริยธรรม

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “จริยธรรม” สรุปลงดังต่อไปนี้
ลอเรนซ์ โคลเบอร์ก(Kohlberg, 1984, pp. 518-522) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้
2 ประการคือ 1) จริยธรรมหรือความรับผิดชอบส่วนบุคคล หมายถึง การที่เราตัดสินใจว่าการกระทำ

อันไหนถูกต้องมีจริยธรรม ก็จะต้องตัดสินใจกระทำสิ่งนั้น และเราทำตัวอย่างไรก็สอนคนอื่นอย่างนั้น จริยธรรมส่วนนี้ขึ้นอยู่กับทำให้คุณค่าว่าสิ่งใดหรือการกระทำใดดี ก็ตัดสินใจกระทำสิ่งนั้นหรือการกระทำนั้น เช่น ความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน เป็นต้น 2) จริยธรรมสากล หมายถึง สิ่งใดที่สังคมส่วนใหญ่เห็นว่าถูกต้องดีงาม ก็เอาเกณฑ์นั้นมาใช้เป็นจริยธรรมสากล เป็นการกระทำที่ต่ำลงไป แล้วคนอื่น ๆ เห็นเหมือนกันว่าเป็นความดี อิงอยู่กับคนอื่นสิ่งอื่น เช่น การมีจิตใจเอื้ออาทร การเสียสละ เป็นต้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2541, น. 113) กล่าวว่า จริยธรรม (Morality) หมายถึง ระบบการทำความดี ละเว้นความชั่ว คำที่ยังมีความหมายไม่ชัดเจน คือ คำว่า “ระบบ” ซึ่งหมายถึง ทั้งสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำ และผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย

บุญมี แทนแก้ว (2539, น. 7-8) กล่าวว่า จริยธรรม (Morality) เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดีงาม ถูกต้องอันเป็นสิ่งที่ประสงค์ของสังคม และจริยธรรมจะมีได้ต้องปลูกฝัง ฝึกหัด โดยเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรม (Virtue) ลงในใจก่อน การปลูกฝังคุณธรรม จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนา ได้แก่ ศีลอันหมายถึงหลักหรือกฎเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติ เพื่อฝึกหัดกายวาจาให้เรียบร้อยเป็นปกติ กล่าวคือ จะพูดหรือทำอะไรก็ให้เป็นไปตามปกติ

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2539, น. 2-4) ได้กล่าวในมุมมองจริยธรรมของนักวิชาการ หรือนักวิจัยว่า จริยธรรมสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วนคือ “จริย” และ “ธรรม” “จริย” แปลว่า ดีงาม “ธรรม” แปลว่า ความถูกต้อง โดยสรุป จริยธรรม จึงหมายถึงความถูกต้องที่ดีงาม สังคมทุกสังคม จะกำหนดกฎเกณฑ์กติกา บรรทัดฐานของตนว่าอะไรคือสิ่งที่ดีงาม อะไรคือความถูกต้อง ส่วนคำว่า “วิชาการ” หมายถึงผลงานทางด้านการศึกษาและการศึกษาค้นคว้าของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือของกลุ่มบุคคลในปัจจุบันนี้ถือว่าเป็น “ทรัพย์สินทางปัญญา” บางสาขาวิชาใช้คำว่า “จรรยาบรรณ” ซึ่งต่างจริยธรรมทั่วไป คือ จรรยาบรรณหรือจริยธรรมทางวิชาชีพเป็นบรรทัดฐานของพฤติกรรมที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่สมาชิกขององค์กรวิชาชีพเดียวกันพึงปฏิบัติ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, 2542, น. 89) กล่าวว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและส่วนรวม ทั้งนี้ จริยธรรมไม่ใช่กฎหมาย แต่กฎหมายมีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยธรรมในฐานะเป็นแรงหนุนส่งภายนอก เพื่อให้คนมีจริยธรรม

พระธรรมปิฎก (2543, น. 18-25) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบการดำเนินชีวิตที่ดีตามธรรมชาติ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ คือ 1) ด้านพฤติกรรมภายนอกที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและวัตถุตลอดจนธรรมชาติ นั่นคือ ศีล 2) ด้านจิตใจที่มั่นคง เพราะการมี

จิตใจที่มั่นคงเป็นแกนสำคัญในการพัฒนา ซึ่งก็คือ สมาธิ และ 3) ด้านความรู้ ความเข้าใจในความเป็นจริง การมองเหตุผล คุณค่าตลอดจนเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ คือ ปัญญา และปัจจัย 3 ประการนี้ จะส่งผลต่อกัน และเสริมซึ่งกันและกันในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจุบันในการดำเนินชีวิต

ประกาศรี สี่ห้าไฟ (2550, น. 17) กล่าวว่า จริยธรรม หมายถึง หลักความประพฤติที่อบรมกิริยาและปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม โดยมีสำนึกที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนตามค่านิยมที่พึงประสงค์

พระราชวรมณี (พระมหาประยูร มีฤกษ์, 2541, น. 11) ได้อธิบายว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการประพฤติตามหลักตามระเบียบที่วัดได้ ประเมินได้ ในทางพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกายกับวาจาและเป็นหลักทั่ว ๆ ไปของทุกคน มาจากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นศาสนา กฎหมาย วัฒนธรรม ประเพณี อะไรที่ควรทำ ว่าเป็นจริยธรรมทั้งสิ้น

ธีรศักดิ์ อัครบวร (2544, น. 127) ได้กล่าวสรุปว่า จริยธรรม คือ ข้อประพฤติปฏิบัติหรือกฎที่ควรปฏิบัติในทางที่ดีที่ควรกระทำเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีหรือมีสันติสุขในสังคมซึ่งสอดคล้องกับจินตนา บุญบงการ (2549, น. 27-28) ซึ่งสรุปว่า จริยธรรมคือ ข้อประพฤติปฏิบัติหรือหลักความประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ที่เหมาะสมที่มีคุณธรรมและถูกต้องตามศีลธรรม โดยจริยธรรมจะเป็นการควบคุมความประพฤติจากภายในด้วยการสร้างจิตสำนึกกว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

นฤมล โอสถานุเคราะห์ (2549, น. 6) ได้อธิบายความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง การแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม โดยคุณธรรมจริยธรรมเป็นของคู่กันและมักใช้ประกอบกัน คุณธรรมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดจริยธรรม จริยธรรมจะเป็นผลของการมีคุณธรรม เช่น ผู้ใดมีคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริต ผู้นั้นจะมีจริยธรรม คือ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ทุจริตคอร์รัปชัน เป็นต้น (สมพร เทพสิทธิ์า, 2542, น. 3)

พระมหาปริญา ตริธัญญา (2547, น. 6-7) ได้อธิบายคำว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม หรือคุณความดี (ศีลธรรม) ที่นำไปประพฤติปฏิบัติ ก่อให้เกิดสุขในชีวิตและสังคมแสดงออกมาให้เห็นเป็น“รูปธรรม” ของเยาวชนอันได้แก่ ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์สุจริต ความประหยัด ซึ่งในที่นี้หมายถึง (ปริญา ตริธัญญา, 2547, น. 6-7)

1. ความมีระเบียบ หมายถึง ความประพฤติของเยาวชนที่แสดงออกถึงการมีสัมมาคารวะ การรู้จักกาลเทศะ การปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม ประพฤติตนเป็นพลเมืองดี
2. ความรับผิดชอบ หมายถึง ความประพฤติของเยาวชนที่แสดงออกมา ซึ่งได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรตามบทบาทหน้าที่ การเคารพสิทธิผู้อื่น การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสในสังคม

การตรงต่อเวลา ความไม่เกียจคร้าน การทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย ความสามัคคี ความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

3. ความกตัญญูกตเวที หมายถึง ความประพฤติของเยาวชนที่แสดงออกต่อผู้มีอุปการะคือ บิดา มารดา ครู อาจารย์ โดยการเคารพเพื่อฟัง ปฏิบัติตามคำสั่งสอน การให้ความช่วยเหลือตามความสามารถของตน

4. ความซื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ความประพฤติของเยาวชนที่แสดงออกมา ซึ่งได้แก่ การไม่ลักขโมย ไม่พูดโกหก ไม่เอาเปรียบผู้อื่น การไม่ทุจริต

5. ความประหยัด หมายถึง ความประพฤติของเยาวชนที่แสดงออกมา ซึ่งได้แก่ การประหยัดคอดออม การใช้จ่ายแต่พอเพียง เห็นคุณค่าของสิ่งของต่างๆ

จริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการได้จัดหลักสูตรชุดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมัธยมศึกษาตอนปลาย ช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-6) คู่มือสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรพื้นฐานพุทธศักราช 2544 เกี่ยวกับจริยธรรมของเยาวชนเพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเป็นหลักธรรมยึดเหนี่ยวจิตใจที่อบรมขัดเกลาพฤติกรรมเยาวชนในโรงเรียน ในการแก้ไขปัญหา เพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมในชุมชน และประเทศชาติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และยั่งยืน โดยเฉพาะเรื่อง หน้าที่ของชาวพุทธ (ทศ 6) เป็นการเปรียบเทียบบุคคลประเภทต่างๆ ที่ตนเองต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคม ดุจทศที่อยู่รอบตัวเรา (สถาบันคุณภาพวิชาการ (พว.), 2550, น. 65-68) ทศ 6 ได้แก่

1. ทศเบื้องหน้า เปรียบเทียบ บิดา มารดา
2. ทศเบื้องขวา เปรียบเทียบ ครู อาจารย์
3. ทศเบื้องหลัง เปรียบเทียบ บุตร ภรรยา
4. ทศเบื้องซ้าย เปรียบเทียบ มิตร สหาย
5. ทศเบื้องล่าง เปรียบเทียบ ลูกจ้างและคนรับใช้
6. ทศเบื้องบน เปรียบเทียบ สมณะหรือนักบวช

ทศเบื้องหน้า (บิดา มารดา) มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

บิดามารดามีหน้าที่ปฏิบัติต่อบุตรธิดา ดังนี้

1. สอนไม่ให้บุตรทำความชั่ว
2. แนะนำให้บุตรทำความดี
3. ให้บุตรได้รับการศึกษา

4. เลือกคู่ครองที่เหมาะสมให้แก่บุตร
5. แบ่งทรัพย์สินมรดกให้ในเวลาสมควร

บุตรธิดามีหน้าที่ปฏิบัติต่อบิดามารดา ดังนี้

1. ท่านเลี้ยงเรามากก็เลี้ยงท่านตอบ บำรุงบิดามารดาด้วยปัจจัยสี่
2. ช่วยทำกิจการงานของบิดามารดา
3. ดำรงวงศ์ตระกูลของบิดามารดา
4. ประพฤติตนให้เป็นคนดีสมควรรับทรัพย์สินมรดกของบิดามารดา
5. เมื่อบิดามารดาเสียชีวิต หมั่นทำบุญอุทิศให้

ทิศเบื้องขวา (ครู อาจารย์) มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

ครูอาจารย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อศิษย์ ดังนี้

1. แนะนำสั่งสอนเรื่องดี ๆ อย่างเปิดเผย
2. ให้เรียนดี (สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง พัฒนา ให้เกิดความรู้ดี ความคิดดี)
3. บอกศิลปวิทยาให้โดยไม่ปิดบังอำพราง
4. ยกย่องความดีงามของศิษย์ให้ปรากฏในหมู่เพื่อนฝูง
5. ค้ำครองป้องกันภัยให้ศิษย์ในที่ทั้งหลาย

ศิษย์มีหน้าที่ปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ดังนี้

1. ลูกขี้นัยน์ต้อนรับ เป็นการแสดงความเคารพ
2. เข้าไปยืนคอยรับใช้ เมื่ออาจารย์มีกิจธุระ
3. เชื้อฟังคำสั่งสอนและปฏิบัติตาม
4. ประนนิบัติรับใช้ใกล้ชิด
5. ตั้งใจเล่าเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ

ทิศเบื้องหลัง (บุตร ภรรยา สามี) มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

สามีมีหน้าที่ปฏิบัติต่อภรรยา ดังนี้

1. ยกย่องนับถือชื่อสัตย์ต่อภรรยา
2. ไม่ดูหมิ่นและอคติ ลำเอียงต่อภรรยา
3. ไม่ประพฤตินอกใจต่อภรรยา
4. มอบความเป็นใหญ่ในบ้าน
5. ให้เครื่องประดับแต่งตัวแก่ภรรยา

ภรรยาที่มีหน้าที่ปฏิบัติต่อสามี ดังนี้

1. จัดการงานในบ้านให้เรียบร้อยดี
2. สงเคราะห์คนข้างเคียงสามีด้วยดี
3. ไม่ประพฤตินอกใจสามี
4. รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้
5. ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงาน

ทิศเบื้องซ้าย (มิตร สหาย) มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

มิตรมีหน้าที่ปฏิบัติต่อสหาย ดังนี้

1. รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว (ชวนชวายหาอุบายสกัดกั้นอันตราย)
2. รักษาทรัพย์สมบัติไม่ให้เป็นอันตราย
3. เมื่อมีภัย ช่วยแก้ไขเป็นที่พึงพิงได้
4. ไม่ทอดทิ้งในยามถึงคราววิบัติ
5. รักใคร่นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติมิตร

สหายมีหน้าที่ปฏิบัติต่อมิตร ดังนี้

1. แบ่งปันให้สิ่งที่ควรให้
2. เจรจาด้วยคำพูดอ่อนหวานไพเราะ
3. ช่วยเหลือการงานให้ล่วงไปด้วยดี สำเร็จประโยชน์
4. ทำตนให้เป็นผู้มีตนเสมอ ไม่ถือตัว เยอหยิ่งต่อมิตร
5. ชื่อสัตย์ต่อมิตร ไม่กล่าวคำไม่เป็นจริง บิดเบือน

ทิศเบื้องล่าง (นายจ้างกับลูกจ้าง) มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

ผู้นำหรือผู้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนี้

1. จัดงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลัง ความรู้ เพศ วัย และความสามารถ
2. ให้ค่าจ้างและรางวัล ตามสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
3. จัดสวัสดิการ มีการดูแลรักษาพยาบาล ในยามเจ็บไข้ป่วย เป็นต้น
4. แจกของกินรสแปลกๆ พึงเฉลี่ยให้ทั่วถึง
5. จัดให้มีวันหยุดงานและพักผ่อนหย่อนใจตามสมควร เช่น หยุดเทศกาลต่างๆ

ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องปฏิบัติต่อผู้นำหรือผู้บังคับบัญชา ดังนี้

1. ตื่นขึ้นแต่เช้าทำงานก่อนนาย
2. เลิกงานที่หลังนาย

3. ทำตนให้เป็นที่ไว้วางใจของนาย ฟังถือเอาสิ่งที่นายให้ ไม่ยกยกอคคดโกง
4. เมื่อนายมอบหมายงานให้ทำ ฟังทำโดยเต็มใจและพยายามให้ดี
5. นำคุณงามความดีของนายไปสรรเสริญ ยกย่อง แก่ชุมชนตามควร

ทิศเบื้องบน (สมณะหรือนักบวช) มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

สมณะหรือนักบวชต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อผู้ครองเรือน ดังนี้

1. ห้ามไม่ให้กระทำความชั่วทั้งปวง
2. สอนให้ตั้งอยู่ในความดีงาม
3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจใสสะอาด (ให้พรอย่างจริงใจ)
4. พูดยให้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
5. ชี้แจงสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง
6. บอกทางสวรรค์ให้ คือ บำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา

ผู้ครองเรือนต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อสมณะหรือนักบวช ดังนี้

1. ขวนขวายกระทำกัมมอันเป็นประโยชน์แก่สมณะบรรพชิต ด้วยเมตตาจิต
2. ประกาศชักชวนประชาชนถวายอาหารบิณฑบาต เจริญด้วยคารวะวาจาต่อสมณะบรรพชิตด้วยเมตตา
3. คิดขวนขวายกระทำกัมมอันเป็นประโยชน์แก่สมณะบรรพชิต ประกอบด้วยเมตตา
4. ถวายอาหารบิณฑบาตที่บ้าน เรียกว่า เปิดประตู ส่วนผู้ที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสไม่ถวายอาหารบิณฑบาตแก่สมณะบรรพชิต ชื่อว่า ปิดประตู

5. ฟังบำรุงสมณะ บรรพชิตในพุทธศาสนา ด้วยการถวายปัจจัยสี่

มารยาทชาวพุทธ (สถาบันคุณภาพวิชาการ (พว.), 2550, น. 73)

การแสดงความเคารพตามหลักพระพุทธศาสนา

ความเคารพ คือ การให้ความนับถือ หรือการมองเห็นคุณค่าและความสำคัญ แล้วปฏิบัติต่อบุคคลนั้นหรือสิ่งนั้น หรือสถานที่นั้นด้วยความเอาใจใส่ ความเอื้อเฟื้อ และความจริงใจ บางทีใช้คำว่า “คารวะ” การแสดงความเคารพถือเป็นสิ่งสำคัญที่พึงใส่ใจ และปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง โดยตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง ชาวพุทธที่ดีต้องแสดงความเคารพต่อสถานปูชนียสถาน ปุชนียวัตถุ และปูชนียบุคคล อันเป็นสัญลักษณ์ การแสดงความเคารพโดยการแสดงออก 3 ทาง คือ

ทางกาย คือ แสดงความเคารพโดยการแสดงออกทางกาย เช่น การกราบ การไหว้ การไม่แสดงกิริยาอาการลบหลู่ เป็นต้น

ทางวาจา คือ แสดงความเคารพโดยการพูด หรือการเจรจาด้วยความเคารพ โดยเฉพาะสงฆ์ซึ่งเป็นปูชนียบุคคลสำคัญ

ทางใจ คือ แสดงความเคารพโดยการน้อมจิตระลึกถึงคุณงามความดีของสิ่งต่างๆ ที่เรานับถือ

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาจริยธรรมดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้ศึกษาพอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง การประพฤติปฏิบัติของบุคคลที่แสดงออกมาด้วยกิริยา วาจาที่ดีงาม อยู่ในกฎเกณฑ์ ระเบียบวินัย ค่านิยม วัฒนธรรม ความรับผิดชอบ ความกตัญญูกตเวที ความซื่อสัตย์ สุจริต ความประหยัด ในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่ยอมรับจากสังคม และจากการแสดงออกในสิ่งที่ดี ๆ นั้น ย่อมเกิดจากคุณธรรมที่มีอยู่ภายในจิตใจหรือจิตใต้สำนึกของบุคคลผู้นั้น ซึ่งได้รับหรือมีการปลูกฝังอบรมเลี้ยงดูมาอย่างดีจากครอบครัวหรือสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก นั่นเอง

1.2 โครงสร้างของจริยธรรม

โครงสร้างของจริยธรรมนั้นประกอบด้วยแหล่งที่มาต่างกัน ซึ่ง นิยพวรรณ วรณศิริ (2540, น. 65-66) กล่าวว่า จริยธรรมแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1. จริยธรรมที่เป็นขั้นพื้นฐาน (Basic Ethics) ซึ่งได้แก่ จริยธรรมซึ่งอยู่ในรูปของนามธรรมมีลักษณะเป็นคุณภาพหรือคุณสมบัติ นำความประพฤติของบุคคลให้ออกมาในรูปของความดีงาม มีลักษณะเป็นค่านิยมที่บุคคลในสังคมส่วนใหญ่คาดหวัง แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ

1.1 ความมีศีลธรรม (Moral Value) จริยธรรมในเชิงนี้มีกฎเกณฑ์ทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย ได้แก่ ศีล 5 ซึ่งเป็นศีลขั้นต้นของฆราวาสที่พึงประพฤติปฏิบัติตาม

1.2 ความมีคุณธรรม (Ethical Value) เป็นค่านิยมซึ่งบุคคลพึงปฏิบัติ เพราะคนส่วนใหญ่ในสังคมต้องการให้ทำเช่นนั้น เช่น สังคมมหาวิทยาลัยต้องการให้อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้มีความรู้อย่างถ่องแท้ พูดความจริงกับนิสิตนักศึกษา เตรียมการสอนให้ครบถ้วนและคอยช่วยเหลือ นิสิตนักศึกษา เป็นต้น อาจารย์ผู้มีความดีจะต้องทำตามคำกล่าวนั้น ใครไม่ทำตามถือว่าไม่มีคุณธรรมเป็นต้น

1.3 ความมีวัฒนธรรม (Conventional Value) ได้แก่ การยึดถือและปฏิบัติตามระเบียบประเพณีของสังคม ไม่ประพฤติตนนอกกรอบหรือเบี่ยงเบนออกจากเกณฑ์มาตรฐานของสังคม ผู้ที่เดินตามร่องรอยของขนบธรรมเนียม นับได้ว่าเป็นผู้มีจริยธรรม

1.4 ความมีกฎหมายและกฎเกณฑ์ (Legal Value) การที่บุคคลประพฤติปฏิบัติ ตามกฎหมายของสังคม เป็นการแสดงออกทางจริยธรรมอย่างหนึ่ง เพราะกฎหมายคือหลักเกณฑ์ นำความประพฤติของบุคคลไปในทางที่ดีงาม คนที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมายคือคนไร้จริยธรรมและ คุณธรรม เช่น กฎหมายห้ามซื้อโกทrophyสินของผู้อื่น ผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าไร้คุณธรรม เป็นต้น

2. จริยธรรมในวิชาชีพหรือจรรยาบรรณ (Professional Value) เป็นจริยธรรมประจำ กลุ่มอาชีพหนึ่งๆ เป็นจริยธรรมในเชิงปฏิบัติ เป็นกฎเกณฑ์ที่นำการปฏิบัติไปสู่เป้าหมายเพื่อ ความสำเร็จในการทำมาหาเลี้ยงชีพในแต่ละแขนง จริยธรรมในวิชาชีพเป็นกฎเกณฑ์ที่แคบใช้ เฉพาะในกลุ่มอาชีพหนึ่ง ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวกับวิชาชีพอื่น ๆ นอกวงการเรียกจริยธรรมทางอาชีพนี้ว่า จรรยาบรรณในวิชาชีพ (Code of Ethics) เป็นกฎเกณฑ์อย่างเป็นรูปธรรมวางไว้เป็นลายลักษณ์ อักษร เช่น จรรยาบรรณของข้าราชการ ได้แก่ การรับใช้ประชาชน การทำงานเพื่อประเทศชาติและ ประชาชนการเสียสละและการมีศีลธรรม

จากการศึกษา ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า โครงสร้างของจริยธรรมสำหรับทุกสังคมนั้น มักจะมี พื้นฐานมาจากขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ศาสนาและวิชาชีพต่าง ๆ ที่ได้รับการยอมรับ เป็นข้อตกลงร่วมกันจากผู้คนส่วนมาก และต้องการให้ผู้ร่วมสังคมและวิชาชีพนั้น ๆ ได้ยึดเป็น แนวทางในการอยู่ร่วมกันในสังคมและองค์กรที่สังกัดอยู่เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ซึ่งอยู่ ภายใต้อำนาจกฎเกณฑ์เดียวกัน

1.3 ลักษณะของจริยธรรม

การจำแนกลักษณะทางจริยธรรมของมนุษย์นั้น นักพฤตินิยมศาสตร์ได้จำแนก ลักษณะทางจริยธรรมออกเป็น 4 ลักษณะ คือ (เพ็ญแข ประจันปัจฉนีก, และ อ้อมเดือน สดมณี, 2529, น. 56-58)

1. ความรู้เชิงจริยธรรม หมายถึงการมีความรู้ในสังคมของตนเองนั้นถือการกระทำ ชนิดใดดีควรกระทำและการกระทำชนิดใดเลวควรงดเว้น ลักษณะและพฤติกรรมประเภทใด เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมมากนักน้อยเพียงใด

2. ทศนคติเชิงจริยธรรม คือ ความรู้สึกของบุคคลเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรม เชิงจริยธรรมต่าง ๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้น ๆ เพียงใด ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคล ส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมในสังคมนั้น หมายถึงสิ่งซึ่งคนส่วนใหญ่ในสังคมนิยมชมชอบหรือ ให้การสนับสนุนในสังคมนั้น ทศนคติเชิงจริยธรรมของบุคคลนั้นมีความหมายกว้างขวางกว่า

ความรู้เชิงจริยธรรมของบุคคล เพราะทัศนคตินั้นรวมทั้งความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน

3. เหตุผลเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจหรือแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่าง ๆ ของบุคคลซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าเป็นสาเหตุให้บุคคลเลือกกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอันใดอันหนึ่ง

4. พฤติกรรมเชิงจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบหรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิงจริยธรรมใน ส่วนที่เป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนได้แก่ การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม และการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น และพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอีกประการหนึ่ง ได้แก่ พฤติกรรมในสถานการณ์ที่เข้ายวนใจ หรือในสถานการณ์ที่ยั่วยุให้บุคคลกระทำผิดกฎเกณฑ์ เช่น การโกงสิ่งของเงินทอง คະแนนหรือการกล่าวเท็จ เป็นต้น

องค์ประกอบของจริยธรรมทั้ง 4 ด้านเบื้องต้นนี้ คือ ความรู้เชิงจริยธรรม ทัศนคติเชิงจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรมและพฤติกรรมเชิงจริยธรรม มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด โดยที่ผู้มีจริยธรรมสูงนั้นมักเป็นผู้มีความรู้เชิงจริยธรรมและมีเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นอย่างดี กล่าวคือเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจว่าในสังคมของตนนั้นมีการกระทำชนิดใดดีหรือเลว พฤติกรรมใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมและจะเลือกกระทำหรือไม่ทำอะไรสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยใช้เหตุผลที่เหมาะสมมีเหตุมีผล ส่วนทัศนคติเชิงจริยธรรมกล่าวคือ มีความรู้สึกชอบพฤติกรรมที่เหมาะสมที่สังคมยอมรับและมีความรู้สึกไม่ชอบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือที่สังคมไม่ยอมรับและมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมคือ กระทำในส่วนที่เป็นการกระทำที่สังคมเห็นชอบและสนับสนุนงดเว้นการกระทำที่ผิดกฎเกณฑ์ของสังคม ส่วนผู้ที่มีจริยธรรมต่ำนั้นอาจเป็นผู้ขาดองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านนี้ หรืออาจขาดองค์ประกอบบางอย่างได้

ลำดับน ศรีมณี (2539, น. 3-4) กล่าวว่า ลักษณะทางสังคมของมนุษย์มีขอบเขตครอบคลุมถึงพฤติกรรมทางสังคม แต่สามารถสรุปลักษณะของจริยธรรมที่เกี่ยวกับพฤติกรรมมี 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะที่สังคมต้องการ คือ พฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมและให้การสนับสนุนแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ยกย่องสรรเสริญให้เป็นผู้มีเกียรติในสังคม

2. ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการ คือ พฤติกรรมที่สังคมประณามว่าไม่ดีไม่ต้องการให้มี อยู่ในสมาชิกของสังคมและไม่สนับสนุนผู้กระทำโดยวิธีการลงโทษให้มีผู้ที่มีพฤติกรรมเช่นนั้น รู้สึก สำนึกกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่ควรกระทำต่อไป

จากการศึกษาลักษณะทางจริยธรรมดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาพอสรุปได้ว่า ผู้ที่มี จริยธรรมนั้นจะต้องประกอบไปด้วยคุณลักษณะถึง 4 ประการ นั่นคือ ต้องเป็นผู้มีความรู้ ทัศนคติ เหตุผล และพฤติกรรมเชิงจริยธรรม ที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และหากผู้ใดมีพร้อมก็นับว่าเป็น บุคคลที่มีจริยธรรมสูง ซึ่งสามารถแสดงออกมาทั้งทางกาย วาจาและใจ คือ ประพฤติชอบด้วยกาย ได้แก่ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินิโคตในกาม ประพฤติชอบด้วยวาจา ได้แก่ ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพื่อเจ้อ ประพฤติชอบด้วยใจ ได้แก่ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่คิดพยายาท ปองร้ายเขา มีความเห็นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

1.4 ประเภทของจริยธรรม

การจำแนกประเภทของจริยธรรมได้มีการจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามมุมมอง ของนักวิชาการในแต่ละสาขา ดังนี้

สำนักปลัดทบวงมหาวิทยาลัย (2530, น. 20, อ้างถึงใน ประภาศรี สีหอำไพ, 2550, น. 47) ได้แบ่งประเภทของจริยธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. จริยธรรมตามธรรมชาติ หมายถึงพฤติกรรมเชิงจริยธรรมที่เป็นไปเองโดยธรรมชาติ บางท่านเรียกว่า เป็นไปตามสัญชาตญาณ จริยธรรมประเภทนี้ แม้ในสัตว์เดียรฉานก็มี เช่น สุนัข ไม่ตีแม่เห่า แม่ไก่รักลูก เป็นต้น จริยธรรมตามธรรมชาตินี้ ส่งผลต่อส่วนรวมดีมาก เพราะจะเป็นไปเองโดยเคร่งครัด เช่น สุนัขจะไม่มีวันกินเห่าตราบเท่าที่มันยังมีของอื่นกิน

2. จริยธรรมแบบบังคับ หมายถึง การเว้นชั่วทำความดีของคน เพราะถูกอำนาจ บางอย่างบังคับไม่ให้ทำ เช่น ไม่ตีแม่เห่าเพราะไม่มีเห่าจะตีหรือต้องสละทรัพย์เป็นแทน เพราะ ถูกกฎหมายหรือกฎหมายทางศาสนาบังคับไว้ ไม่โลกเพราะเขาบังคับไม่ให้มีสมบัติส่วนตัว เป็นต้น จริยธรรมแบบนี้ยังไม่ดีแท้ เพราะถูกบังคับจึงทำ ถ้าไม่มีอะไรมาบังคับก็จะทำชั่วและเลิกทำความดีทันที

3. จริยธรรมที่ประกอบด้วยเจตนา หมายถึง เว้นชั่วและทำความดีด้วยเจตนา คือ ตั้งใจด้วยตนเอง โดยไม่มีใครมาบังคับ จริยธรรมประเภทนี้จัดว่าดีแท้ เพราะคนที่มีเจตนางดเว้น จากความชั่ว ไม่ทำความชั่ว ทั้ง ๆ ที่มีโอกาสที่จะทำได้เต็มที่นั้น ถือว่าเป็นคนดี

จากการศึกษา ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า ประเภทของจริยธรรมจะมีที่ประเภทขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ แต่ละท่านใช้ในการจำแนกประเภทของจริยธรรม โดยสรุปจริยธรรมมี 2 ประเภท คือ 1) จริยธรรมที่เป็นไปตามสัญชาตญาณของแต่ละคนรวมทั้งประเภทอื่นๆ 2) จริยธรรมที่ได้รับอิทธิพลด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมและศาสนา เป็นต้น

1.5 องค์ประกอบของจริยธรรม

จริยธรรม เปรียบเสมือนเครื่องชี้้นำทางให้ผู้คนในสังคมแต่ละคนใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสงบสุขของสังคม ฉะนั้น จริยธรรมจึงมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ (ประภาศรี สีหอำไพ, 2550, น. 48)

1. ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับความเข้าใจเป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติ การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคลชาติใดไร้ระเบียบวินัย ยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น ๆ จึงควรประพฤติปฏิบัติตามจารีตประเพณีของสังคม

2. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เป็นกลุ่มชนที่ขยายวงกว้างเรียกว่า สังคม

3. อิสระเสรี (Autonomy) การมีจิตสำนึกใหม่ในธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิตมีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วจะสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม สามารถปกครองตนเองได้

จากการศึกษา องค์ประกอบหรือปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดการสร้างจริยธรรมดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบ คือ 1) ระเบียบวินัย ข้อบังคับกฎเกณฑ์สำหรับการประพฤติปฏิบัติของคนในสังคม 2) ความเชื่อหรือความคิดเห็นส่วนตัวที่บุคคลมีความเชื่อมั่นในสิ่งต่าง ๆ 3) สังคม ผลประโยชน์สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นสาเหตุทำให้บุคคลมีจริยธรรมได้

1.6 จริยธรรมที่ควรปลูกฝังในสังคมไทย

ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างเช่นปัจจุบัน ไม่เพียงแต่สังคมเท่านั้นที่จะเปลี่ยนแปลง แต่อุปนิสัยใจคอ คุณธรรม จริยธรรมของคนในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วยซึ่งเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมมากกว่าในทางเจริญรุ่งเรือง นั้น คุณธรรม จริยธรรมที่จำเป็นต้องปลูกฝังพัฒนาให้กับประชาชนโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นวัยแห่งการเรียนรู้และสามารถรับเอาค่านิยมที่ดีของสังคมได้ ซึ่ง ไสว มาลาทอง (2542, น. 1-2) กล่าวว่า จริยธรรมของคนไทยที่ประเทศชาติต้องการและมีความจำเป็นต้องปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณ์ปัจจุบันมี 10 ประการดังนี้

1. ความมีระเบียบวินัย
2. ความซื่อสัตย์ สุจริตและความยุติธรรม
3. ความขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ
4. การมีจิตสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. การรู้จักคิดริเริ่ม วิจัยและนวัตกรรมและการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
6. ความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติศาสนา

และพระมหากษัตริย์

7. การมีสุขภาพพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
8. การรู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ
9. การมีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ
10. การมีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและความสามัคคี

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2541, น. 101-109) ได้เสนอคุณธรรม จริยธรรมควรพัฒนาให้กับเด็กและเยาวชนไว้ดังนี้ คือ คุณธรรม จริยธรรมที่ควรพัฒนาได้แก่

1. ความซื่อสัตย์ สุจริต
2. ความรับผิดชอบ
3. ความอดทน อุตสาหะ

จากจริยธรรมที่ควรพัฒนาปลูกฝังให้กับเด็กและเยาวชนนั้น เป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในสังคม ที่ทุกคนจะต้องมีและได้รับการพัฒนาปลูกฝังกันตั้งแต่เยาว์วัยเพื่อจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ต่อไปในการดำเนินชีวิตในสังคม

2. แนวคิดการมีส่วนร่วม (Participation)

แนวคิดการมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญในการลดปัญหาการต่อต้าน ชัดแย้งในการดำเนินกิจการใด ๆ เพราะเป็นการส่งเสริมให้ทุกคนเกิดความรู้สึกในตัวเอง (Self reliance) เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง (Self confidence) และความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) ซึ่งการดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ จะนำไปสู่ความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพได้ ด้วยการให้ทุกคนได้มีโอกาสบริหารงานต่าง ๆ

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม ได้มีหลายท่านได้ให้ความหมายแตกต่างกัน ดังนี้

โอชา จันท์สว่าง (2520) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้แต่ละคนเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติการ ที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีผลต่อชีวิตของตนเอง ต่อกลุ่มของตนเองและต่อสังคมของตนเอง และการได้โอกาสเรียนรู้จากกิจกรรมที่ปฏิบัติ เป็นการเพิ่มความสามรถและความชำนาญให้มากยิ่งขึ้น

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2534) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม พิจารณาตัดสินใจ วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบและติดตามผล ในเรื่องอันมีผลกระทบต่อประชาชน

สุเมธ ทราญแก้ว (2536, น. 15, อ้างถึงใน ปิยวรรณ กมลวิทย์, 2547, น. 25) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การที่ปัจเจกบุคคล หรือกลุ่มคนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมมือ และรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ

นอกจากนี้ บัญชร แก้วส่อง (2531) ได้จำแนกกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาที่ประชาชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการปฏิบัติ ซึ่งสามารถวัดเชิงคุณภาพได้ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่มการพัฒนา ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในขั้นวางแผนการพัฒนา ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมในขั้นดำเนินการพัฒนา ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการรับผลประโยชน์ที่ทำได้จากการพัฒนา หรือยอมรับผลกระทบอันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุ และจิตใจอันแสดงออกมาในเชิงรูปธรรม ทางสังคมหรือบุคคล ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมประเมินผลการพัฒนา

ดังนั้นผู้ศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้บุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมหนึ่ง ๆ โดยเริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการคิด ริเริ่ม พิจารณา ตัดสินใจวางแผนร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบและติดตามผลในเรื่องอันมีผลกระทบต่อตัวบุคคลนั้น หรือหน่วยงานนั้น ๆ โดยเป็นไปตามความสมัครใจ อย่างอิสระภาพเสมอภาค และมีการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2.2 ลักษณะของการมีส่วนร่วม

อิระวัชร จันทประเสริฐ (2541, น. 83, อ้างถึงใน มยุรี ตันติยะวงศ์ษา, 2546, น. 26) การมีส่วนร่วมมีหลายลักษณะ เช่น

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะของตัวบุคคล ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคล ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ
2. การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่ม ที่มุ่งสร้างพื้นฐานอำนาจจากการสร้างกลุ่ม และโครงสร้างภายในหน่วยงาน
3. การมีส่วนร่วมในลักษณะโครงการให้ความสำคัญที่การจัดการโครงการ อันก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมที่ดี โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย การถ่ายทอดระบบเทคนิคความรู้ การกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน
4. การมีส่วนร่วมในลักษณะสถาบัน ให้ความสำคัญในแง่การก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน มีการถ่ายทอดหรือขยายโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์และชนชั้นทางสังคม
5. การมีส่วนร่วมในลักษณะนโยบาย เน้นเรื่องการยอมรับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และผู้เสียเปรียบในสังคม แล้วนำมากำหนดนโยบายแผนงานระดับชาติ

2.3 ระดับการมีส่วนร่วม

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546, น. 17-18) กล่าวไว้ว่า โดยหลักการระดับการมีส่วนร่วมมีดังนี้

1. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ให้ข้อมูล ของตน/ครอบครัว/ชุมชน ของตน เช่น การให้ข้อมูล การเจ็บป่วยของตนแก่แพทย์ (แต่แพทย์ต้องรับฟังด้วย) ถ้าไม่ร่วมให้ข้อมูลที่แท้จริง หรือแพทย์ไม่ฟังจริงก็อาจรักษาไม่ได้ผลดี

2. การมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูล-ข่าวสาร เช่น การร่วมรับรู้ข้อมูลของตนจากแพทย์เพื่อจะเป็นแนวทางตัดสินใจให้ดีขึ้น เพราะสิ่งที่แพทย์รู้เกี่ยวกับตนนั้น ตนเองอาจไม่รู้

3. การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Co-decision) โดยเฉพาะเกี่ยวกับโครงการที่ตนจะมีส่วนได้เสียด้วย โดยแบ่งเป็น 3 กรณีแล้วแต่กิจกรรมนั้น ๆ ว่าตนอยู่ในขั้นตอนใดต่อไปนี่

3.1 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจน้อยกว่าเจ้าของโครงการ เช่น ก่อนเริ่มทำ โครงการจะตัดสินใจว่าโครงการทำขนาดใด ทำกิจกรรมอะไรบ้าง เป็นต้น ผู้อื่นมีส่วนร่วมด้วยน้อย

3.2 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจเท่ากับเจ้าของโครงการ เช่น เมื่อเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน และจะตัดสินใจว่าจะเริ่มโครงการนั้นหรือไม่

3.3 ตนมีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าของโครงการ เช่น เมื่อเป็นผู้รับประโยชน์จากน้ำที่ได้รับจากอ่างเก็บน้ำ กลุ่มผู้ได้รับประโยชน์ควรเป็นผู้มีน้ำหนักการตัดสินใจมากกว่าเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

4. การมีส่วนร่วมทำ คือ ร่วมในขั้นตอนการดำเนินงาน เช่น ร่วมสร้างถนนในชนบท

5. การมีส่วนร่วมสนับสนุน คือ ไม่มีโอกาสร่วมทำ แต่มีส่วนร่วมช่วยเหลือด้านอื่นๆ

2.4 รูปแบบการมีส่วนร่วม

นเร เหล่าวิชา (2539, น. 17, อ้างถึงใน มยุรี ดันตียะวงศ์ษา, 2546, น. 27) แบ่งการมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมทางตรง ได้แก่ การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาโดยตรงด้วยตนเองในลักษณะต่างๆ เช่น ร่วมเป็นกรรมการบริหารโครงการให้ข้อคิดเห็น การให้ความช่วยเหลือในการดำเนินโครงการ

2. การมีส่วนร่วมทางอ้อม ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมโดยผ่านองค์กร ผู้แทน เช่น ให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะผ่านหัวหน้างานหรือคณะกรรมการดำเนินโครงการ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยหลักใหญ่ๆ แล้ว ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมนี้มีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ คือการมีส่วนร่วมทางตรง ได้แก่ การเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมโดยตรงด้วยตนเอง และการมีส่วนร่วมทางอ้อม ได้แก่ การเข้าไปมีส่วนร่วมผ่านทางผู้แทนองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

2.5 กระบวนการ / ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

อรพวรรณ ภมรสุวรรณ (2544, น. 34) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมเป็น 4 ประเด็น คือ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการพัฒนา และร่วมประเมินผล

1. ร่วมคิด คือ ร่วมประชุม ในการวางแผนโครงการ ดำเนินการติดตามตรวจสอบและดูแลเพื่อให้กิจกรรมโครงการได้บรรลุตามวัตถุประสงค์
2. ร่วมตัดสินใจ คือ เมื่อมีการประชุมหารือแล้ว จะต้องร่วมในการตัดสินใจเลือกกิจกรรมหรือแนวทางที่เห็นว่าดีที่สุด หรือเหมาะสมที่สุด
3. ร่วมปฏิบัติตามโครงการ
4. ร่วมติดตามและประเมินผล

โคเฮน, และ อัฟฮอฟฟ์ (Cohen, and Uphoff, 1980, pp. 7-8, อ้างถึงใน มยุรี ตันติยะวงษ์ชา, 2546, น. 30) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ชนิด

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหาร และการประสานงาน
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ดังนั้น การมีส่วนร่วมควรเริ่มต้นกระบวนการ คือ ตั้งแต่การกำหนดปัญหาเพื่อนำไปสู่การร่วมคิดหาทางเลือก ในการแก้ปัญหา ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหาแล้วร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผลประโยชน์ และสุดท้ายร่วมในการติดตามประเมินผลด้วยกัน

ผู้ศึกษาสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่บุคคลได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแสดงออกโดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ กัน อันประกอบด้วย การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผลในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ให้กับองค์กรหรือกลุ่มของตน

3. โครงการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนวิเศษไชยชาญ “ต้นติวทยาภูมิ”

โรงเรียนวิเศษไชยชาญ ต้นติวทยาภูมิ ได้นำนโยบายและแนวทางการดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ดังต่อไปนี้

3.1 นโยบาย

เพื่อให้เป็นไปตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 73 ที่บัญญัติไว้ว่า "รัฐต้องให้ความสำคัญแก่และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ ส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความสมานฉันท์ระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนาใช้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต" และมาตรา 81 ที่บัญญัติว่า "รัฐต้องจัดการศึกษาอบรม และสนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม..." ตลอดจนพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาไว้ว่า "การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข" (มาตรา 6) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนเป็นหลักสำคัญ กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายเพื่อให้สถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทุกแห่งนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา ตามหลักศาสนาที่นับถือ ดังนี้

1. ให้สถานศึกษาจัดกิจกรรมให้นักเรียน นักศึกษาในสังกัดสวดมนต์ไหว้พระและ/หรือปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่นับถือ ในวันสุดสัปดาห์ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยการสวดมนต์ไหว้พระของนักเรียน พ.ศ. 2503 ลงวันที่ 29 เมษายน 2503 อย่างจริงจังและต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา

2. ให้สถานศึกษาสนับสนุนและดำเนินการให้บุคลากรทางศาสนาได้เข้าไปสอน และอบรมนักเรียน นักศึกษา ในสถานศึกษา อย่างจริงจัง โดยประสานการดำเนินการกับหน่วยงานองค์กรเกี่ยวข้องรวมทั้งให้มีการพัฒนา ยกย่องเชิดชูเกียรติครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง

3. สนับสนุนให้นักเรียน นักศึกษาในสังกัด ศึกษาและเข้าสอบธรรมศึกษา โดยจัดให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาหรือที่สมควร ทั้งนี้โดยไม่กระทบต่อการเรียนการสอนตามปกติ

4. ให้สถานศึกษาร่วมกับหน่วยงาน องค์กร เอกชน จัดฝึกอบรมนักเรียน นักศึกษาทุกคนโดยการเข้าค่ายเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เวลา 2 – 3 วัน ปีละ 1 ครั้งเป็นอย่างน้อย

5. ให้จัดโครงการหรือกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย โดยให้ทุกส่วยในสถานศึกษาและชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ

6. ระดมสรรพกำลังในการสนับสนุน เผยแพร่และประชาสัมพันธ์กิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้ ให้ผู้บริหารสถานศึกษาทุกระดับสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

3.2 แนวการดำเนินการ

1) จัดให้นักเรียน นักศึกษาทุกคนในสถานศึกษาได้ปฏิบัติกิจกรรมสวดมนต์ไหว้พระ และหรือการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่นับถือ รวมทั้งได้รับการอบรมเพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจากบุคลากรทางศาสนาหรือผู้ทรงคุณวุฒิ อาทิ ตีละ 1 ครั้ง เป็นอย่างน้อย โดยให้สถานศึกษาพิจารณาดำเนินการจัดอย่างเหมาะสม ต่อเนื่องตลอดปีการศึกษา กิจกรรมที่ควรจัดเพิ่มเติมจากการสวดมนต์ไหว้พระหรือการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาที่นับถือตามปกติ เช่น

- การสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ
- การสาธิต/ประกวดมารยาทไทย บรรยายธรรม
- การปฏิบัติศาสนพิธีแต่ละประเภท
- การเล่านิทานธรรมะโดยนักเรียน นักศึกษา

2) อาราธนา/เชิญบุคลากรทางศาสนา เช่น พระสงฆ์ ผู้สอนศาสนาอื่นๆ ได้เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนา ธรรมศึกษา และวิชาการทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง โดยประสานกับผู้นำทางศาสนาในท้องถิ่น หน่วยงาน องค์กร เอกชนที่เกี่ยวข้อง ร่วมดำเนินการ โดยสถานศึกษาอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น พาหนะ รับ - ส่ง (ถ้ามี) อุปกรณ์การเรียนการสอน ฯลฯ

3) สนับสนุนและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้ได้รับการพัฒนาทุกด้าน โดยการศึกษาอบรม สัมมนา ศึกษาต่อ ดูงาน ฯลฯ รวมทั้งการยกย่องเชิดชูเกียรติครูต้นแบบด้านการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้การปฏิบัติงานด้านนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

4) สนับสนุนและประสานให้พระสงฆ์เข้าไปสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาหรือในสถานที่ที่เหมาะสม พร้อมทั้งส่งนักเรียนเข้าสอบในระบบการศึกษาธรรมศึกษา โดยให้หน่วยงานระดับกรมประสานเพื่อให้มีการเทียบโอนผลการเรียนและการนำผลการเรียนไปประกอบการพิจารณารับเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา

5) ร่วมกับคณะสงฆ์ บุคลากรทางศาสนา หน่วยงานและองค์กรเอกชนจัดและสนับสนุนการจัดการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม โดยการเข้าค่ายพุทธบุตร 2 - 3 วัน ส่วนกิจกรรมที่เป็นเนื้อหาการฝึกอบรมให้เน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักธรรมทางศาสนาไปใช้ เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ความกตัญญูกตเวที อิทธิบาท เป็นต้น

6) จัดกิจกรรมทั้งในและนอกสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมในรูปแบบหลากหลาย เช่น

- การใช้เพลงหรือบทอาขยานที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เป็นเครื่องมือในการให้เกิดการซึมซับค่านิยมทางคุณธรรมจริยธรรม แก่นักเรียน นักศึกษา โดยเลือกใช้เวลาที่เหมาะสม ทั้งนี้ อาจให้กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การประกวดแต่งเพลงและร้องเพลงสร้างสรรค์ การประกวดแต่งกลอน บทอาขยาน ฯลฯ ด้วยก็ได้

- การส่งเสริมให้ครู นักเรียน นักศึกษา จัดตั้งชมรมเกี่ยวกับศาสนาและคุณธรรมจริยธรรม เช่น ชมรมพุทธศาสน์ ชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ชมรมอาสาบรรเทาทุกข์ ฯลฯ โดยให้ ครู นักเรียน นักศึกษา ร่วมกันจัดทำโครงการของชมรม และถือว่าการดำเนินการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติ

- การจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ให้มีบรรยากาศเหมาะสมแก่การปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เช่น นิทรรศการและแผ่นป้ายคติธรรม สวนธรรมะ บอร์ดกิจกรรมทางศาสนา ฯลฯ

- กิจกรรมการปลูกฝัง กระแสและค่านิยมที่ดีทางคุณธรรมจริยธรรม เช่น ยกย่องเชิดชูเกียรติครูและบุคลากรทางการศึกษา ศาสนา และนักเรียน นักศึกษา ให้เป็นต้นแบบ ทางคุณธรรมจริยธรรม การมอบสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการยกย่องต้นคุณธรรมจริยธรรมแก่หน่วยงานสถานศึกษา องค์กร และบุคลากรประเภทต่างๆ

- การรวบรวมแนวปฏิบัติที่ดีและถูกต้องตามหลักจริยธรรมเผยแพร่

- กิจกรรมการศึกษาความรู้ทางศาสนาและคุณธรรมจริยธรรมด้วยตนเอง เช่น ชุดการเรียนการสอน บทเรียนสำเร็จรูป โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

- ผลิตสื่อ อุปกรณ์การศึกษา โดยนำตัวแบบที่มีความรู้ความสามารถเป็นผู้นำเสนอข้อมูล

ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมทุกชนิด ให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิด วิธีการ การดำเนินการ ฯลฯ ที่สอดคล้องกับแนวการปฏิรูปการศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ตามพระราชบัญญัติ การศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542

7) เชิญชวนและประสานงานกับหน่วยงานในระดับสูงและระดับท้องถิ่น องค์กร ศาสนา องค์กรเอกชน ฯลฯ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมรวมทั้งประชาสัมพันธ์กิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของสถานศึกษาในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง

3.3 ประวัติความเป็นมาของโรงเรียน

โรงเรียนวิเศษไชยชาญ “ตันติวิทยานุกูมิ” ปัจจุบันตั้งอยู่บริเวณวัดร้าง (วัดดง) หมู่ที่ 6 ตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ห่างจากตลาดศาลเจ้าโรงทองประมาณ 2 กิโลเมตร บนเนื้อที่ทั้งหมด 41 ไร่ 58 ตารางวา

โรงเรียนเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2480 ในที่ดินของวัดท่าสุวรรณ์ (วัดวิเศษชัยชาญ) บนเนื้อที่ประมาณ 7 ไร่ 56 ตารางวา

ทิศเหนือ จุดที่ทำการสถานีตำรวจภูธรอำเภอวิเศษชัยชาญ (ที่เดิม) ทิศใต้จุด พระอุโบสถ

ทิศตะวันออก ที่เอกชนและทิศตะวันตก จุดแม่น้ำน้อย โดยนายหยุด อินทรประสงค์ (แช่ตัน) คหบดีตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ได้บริจาคเงินส่วนตัวจำนวน 8,315 บาท (แปดพันสามร้อยสิบห้าบาทถ้วน) และเงินจากประชาชนอีก 2,315 บาท รวมเป็นเงิน ค่าก่อสร้างทั้งหมด 10,630 บาท (หนึ่งหมื่นหกร้อยสามสิบห้าบาทถ้วน) โดยสร้างเป็นอาคารแบบ ค. (แบบของกระทรวงธรรมการ) เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ขนาด 8 X 25 เมตร จำนวน 6 ห้องเรียน และ หน้ามุข 2 ห้อง เป็นห้องพักรูและห้องธุรการ

โรงเรียนเปิดสอนเป็นปฐมฤกษ์ เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2482 โดยเปิดสอน แบบสหศึกษา รับนักเรียนตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึง มัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียน 96 คน เป็น นักเรียนชาย 80 คน นักเรียนหญิง 16 คน ภายใต้ชื่อโรงเรียนประจำอำเภอวิเศษไชยชาญ “ตันติวิทยานุกูมิ” ใช้อักษรย่อ อ.ท. 4 ชื่อ (“ตันติวิทยานุกูมิ” เป็นอนุสรณ์แก่นายหยุด แช่ตัน)

ต่อมาวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 โรงเรียนได้รับคำสั่งจากกระทรวงธรรมการ ให้งดสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 เพราะนักเรียนน้อย ปีต่อๆ มาก็ได้เปิดทำการสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 3 จากนักเรียนที่สอบไล่เลื่อนชั้นขึ้นมา

ต่อมา วันที่ 21 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 กระทรวงศึกษาธิการ ได้อนุมัติให้เปิดสอนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยรับนักเรียนที่จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนราษฎรชื่อโรงเรียนวิเศษไชยชาญ“มูลนิธิ” ซึ่งเปิดสอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ต่อมาปีการศึกษา 2504 โรงเรียนได้จัดการเรียนการสอน ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับปีที่ 2503 โดยเรียกชื่อชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2 และ 3 (ม.ศ. 1, 2, 3 มัธยมศึกษาตอนต้น) แทนมัธยมศึกษาปีที่ 4, 5 และ 6 (ม.ศ. 4, 5, 6)

พ.ศ. 2514 โรงเรียนได้เปลี่ยนอักษรย่อของโรงเรียนใหม่จาก “อ.ท. 4” เป็น ว.ศ. ตามความต้องการของกรมสามัญศึกษาและตรงกับชื่อโรงเรียนวิเศษไชยชาญ “ตันติวิทยานูมิ”

พ.ศ. 2515 โรงเรียนได้ซื้อที่ดินเพื่อสร้างโรงเรียนในที่แห่งใหม่ จำนวน 39 ไร่ 58 ตารางวา ด้วยเงินบริจาคของประชาชน จำนวน 300,000 บาท (สามแสนบาทถ้วน) ร่วมกับบริเวณวัดร้าง (วัดดง) อีก 2 ไร่ รวมเป็น 41 ไร่ 58 ตารางวา ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์อาคารหลังแรกในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2518 ณ เลขที่ 70 หมู่ 6 ตำบลไผ่จำศีล อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ทางเข้าโรงเรียนอยู่ลึกเข้าไปจากถนนใหญ่ 1 กิโลเมตร และได้ย้ายไปเรียนที่แห่งใหม่ปี พ.ศ. 2518

พ.ศ. 2520 ได้รับอนุญาตให้เปิดการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.ศ. 4, 5) โดยเริ่มนับตั้งแต่ ม.ศ. 4

พ.ศ. 2521 โรงเรียนได้รับการยกฐานะผู้บริหารโรงเรียนจาก “อาจารย์ใหญ่” เป็น “ผู้อำนวยการ” และทำการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาแห่งชาติ ฉบับปี 2521 เป็น ม. 1, 2, 3, 4, 5 และ ม.6 ตามลำดับ

พ.ศ.2523 เปลี่ยนชื่อชั้นเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นชั้น ม.4 ถึง ม.6

พ.ศ.2545 เป็นโรงเรียนนำร่องการจัดการบริหารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดการการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงชั้น คือช่วงที่ 3 เริ่มจากชั้นม.1-ม.3 และช่วงชั้นที่ 4 เริ่มจาก ชั้นม.4 - ม.6 และได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนแกนนำปฏิรูปการศึกษาดีเด่น กรมสามัญศึกษา

พ.ศ.2546 ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนในฝัน “หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน”

พ.ศ.2547 ได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนเร่งฝัน (Fast Track)

พ.ศ. 2548 ได้รับคัดเลือกจากกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุขให้เป็นโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพระดับทอง

ปัจจุบันโรงเรียนวิเศษไชยชาญ “ตันติวิทยานุกูมิ” เป็นโรงเรียนเร่งฝัน ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการประเมิน เป็นโรงเรียน “ต้นแบบ โรงเรียนในฝัน” มีบุคลากรคือ ผู้บริหาร ครู ธุรการ อาจารย์สอนเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการ นักการภารโรง ยาม รวมทั้งสิ้น 106 คน มีห้องเรียน 45 ห้อง มีนักเรียนทั้งช่วงชั้นที่ 3 และช่วงชั้นที่ 4 จำนวนทั้งสิ้น 1,720 คน มีตำแหน่งครูเชี่ยวชาญถึง 22 คน

1. นโยบายของโรงเรียน

- 1.1 ส่งเสริมงานปฏิรูปการศึกษาตามนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ
- 1.2 พัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้เต็มศักยภาพและสอดคล้องกับท้องถิ่นสังคมและเศรษฐกิจ
- 1.3 เร่งรัดพัฒนาคุณภาพบุคลากรในโรงเรียนให้มีความรอบรู้มีคุณธรรมและศีลธรรมอันดีงามและรักษาสุขภาพอนามัยให้สมบูรณ์แข็งแรง
- 1.4 พัฒนาและส่งเสริมการเรียนการสอนคณิตศาสตร์วิทยาศาสตร์การประดิษฐ์คิดค้นและการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม
- 1.5 ขยายโอกาสทางการศึกษาและส่งเสริมความสามารถพิเศษของนักเรียนอย่างทัดเทียมกัน
- 1.6 ส่งเสริมและให้ความร่วมมือกับชุมชนให้ความรู้ฝึกทักษะตามความต้องการของชุมชนและให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเรียนการสอน
- 1.7 ส่งเสริมการศึกษาเพื่ออาชีพ
- 1.8 เร่งรัดพัฒนาองค์การเครือข่ายข้อมูลข่าวสารสารสนเทศและการประชาสัมพันธ์
- 1.9 พัฒนาการบริหารงบประมาณ ตรวจสอบ นิเทศติดตาม ประเมินการศึกษา

2. พันธกิจ

- 2.1 ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะพึงประสงค์ตามหลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ต่อครอบครัว ชุมชนสังคมและประเทศชาติ
- 2.2 ส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจและสติปัญญาและมีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานของโรงเรียน

2.3 ส่งเสริมระบบดูแล ช่วยเหลือนักเรียน ให้ปลอดจากสิ่งเสพติด โรคเอดส์และมีความรู้เรื่องเพศศึกษา

2.4 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน

2.5 ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการจัดสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

2.6 ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน

2.7 ส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองด้านการใช้เทคโนโลยีทางการศึกษา และให้นักเรียนมีความรู้และความสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาค้นคว้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.8 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นภูมิปัญญา วิถีชีวิตและความเป็นอย่างไทย

2.9 พัฒนาระบบบริหารจัดการ และส่งเสริมให้ครูเป็นครูมืออาชีพ และเป็นครูที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐาน

โรงเรียนได้ส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน โดยจัดโครงการเพื่อส่งเสริมจริยธรรม จัดไว้เป็นแนวทางมี 4 กิจกรรมหลัก ดังนี้

1. กิจกรรมเสริมเนื้อหาตามหลักสูตร
2. กิจกรรมประจำวัน/สัปดาห์
3. กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
4. กิจกรรมพิเศษ

ตารางที่ 2.1
โครงการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนวิเศษไชยชาญ
ต้นตวิทยาภูมิ

กิจกรรมเสริม เนื้อหาเนื้อหา ตามหลักสูตร	กิจกรรมประจำวัน/ ประจำสัปดาห์	กิจกรรมเนื่องใน โอกาสวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนา	กิจกรรมพิเศษ
<ul style="list-style-type: none"> - พิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ - เข้าค่ายพุทธบุตร - บรรพชาสามเณร ภาคฤดูร้อน (ชาย) - บวชเนกขัมมจา ริณี/ธรรมจารินี (หญิง) - เรียนธรรมศึกษา/ สอบธรรมศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> - กิจกรรมรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) - กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แม่เมตตา สงบนิ่ง (สมาธิ) - กิจกรรมนั่งไหว้พี่ - กิจกรรมเดินแถวเข้า ห้องเรียนอย่างมีสติ - กิจกรรมนั่งสมาธิ 1 นาที ก่อนเรียน - กิจกรรมนิมนต์พระสงฆ์มา บรรยายสอนศีลธรรมใน โรงเรียน - กิจกรรมรำลึกพระคุณของ ผู้มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ - กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะ (ทุกวันศุกร์) 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำบุญตักบาตร - ฟังเทศน์ - เวียนเทียนที่วัด หรือสถานศึกษา - หล่อเทียนพรรษา - ประดับธงชาติ ธงธรรมจักร - จัดโต๊ะหมู่บูชา 	<ul style="list-style-type: none"> - ยกย่องเชิดชูเกียรติ ผู้ทำความดี - อาสาตวิเศษ - ต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) - แข่งขันตอบปัญหา ธรรมะ - จัดนิทรรศการ ผลงานทางศาสนา - ประกวดมารยาท ชาวพุทธ

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิบูลย์ สิริภัสสรโรทัย (2545, น. (1)-(2)) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรม
แก่เด็กและเยาวชนในสถานสงเคราะห์เด็ก” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินกิจกรรมที่ส่งเสริม

จริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนในสถานสงเคราะห์ และเพื่อศึกษาทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องต่อการส่งเสริมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนในสถานสงเคราะห์ รวมถึงศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมจริยธรรมที่จัดขึ้นทั้งภายในและภายนอกสถานสงเคราะห์ ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เคยเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม ความสนใจเกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมทั้ง 6 ด้านคือ ระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร การรู้จักประหยัดอดออม ความอดทนและความรับผิดชอบ พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมทุกกิจกรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ ด้านระเบียบวินัย ได้แก่ การสอนให้เด็กรู้จักเคารพ เชื้อพียงผู้ใหญ่ ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ได้แก่ การฝึกให้รู้จักยืมดีช่วยเหลือทำงานบ้าน ด้านความขยันหมั่นเพียร ได้แก่ การให้คำชมเชยเด็กที่ขยันในการศึกษาเล่าเรียน ด้านการรู้จักประหยัดอดออม ได้แก่ การสั่งสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในการใช้สอย ด้านความอดทน ได้แก่ การจัดให้เด็กรู้จักเข้าคิว และด้านความรับผิดชอบ ได้แก่ การมอบหมายให้ทำความสะอาดบริเวณบ้าน ส่วนความสนใจเฉพาะด้านพบว่า ด้านระเบียบวินัยและความรับผิดชอบ กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญมากที่สุด และการรู้จักประหยัดอดออมพบว่า กลุ่มตัวอย่างไม่ให้ความสำคัญเลย

ผลการศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการส่งเสริมจริยธรรมซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านความสำคัญของการส่งเสริมจริยธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับมาก คือ จริยธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพ ด้านวิธีการดำเนินกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับมาก คือ สถานสงเคราะห์ควรมีการประสานความร่วมมือกับองค์กรต่าง ๆ ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับมากกว่า สถานสงเคราะห์ควรให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมการวางแผนงานส่งเสริมจริยธรรม และประโยชน์ของการส่งเสริมจริยธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับมากที่สุด คือ จริยธรรมจะเป็นหลักให้เด็กนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและทัศนคติเกี่ยวกับ ปัญหาและอุปสรรคในการส่งเสริมจริยธรรมพบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยในระดับปานกลาง และในส่วนของการวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์พบว่า คุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างด้านเพศ มีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านประโยชน์ของการส่งเสริมจริยธรรมและคุณลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างด้านระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับทัศนคติด้านวิธีการของการส่งเสริมจริยธรรม

นพดล เทียนเพิ่มพูน (2547, น. 1-2) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนายร้อยตำรวจ พบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนนายร้อยตำรวจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังแก่นักเรียนนายร้อยตำรวจและรูปแบบวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก คุณธรรมที่ควรปลูกฝังอยู่ในระดับสูงสุด คือ เป็นผู้ที่มี

สัจจะและความจริงใจ และระดับต่ำสุด คือ เป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย จริยธรรมที่ควรปลูกฝังอยู่ในระดับสูงสุด คือ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่และระดับต่ำสุด คือ ให้ความช่วยเหลือผู้อื่น มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รู้จักเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน รูปแบบและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ในระดับสูงสุด คือ ครูอาจารย์ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน นายร้อยตำรวจและระดับต่ำสุด คือ การให้นักเรียนท่องจำ ชั้นปีที่ศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้นักเรียนนายร้อยตำรวจแตกต่างกัน

ความคิดเห็นของนายตำรวจฝ่ายปกครองเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้นักเรียนนายร้อยตำรวจ คุณธรรม ได้แก่ ความยุติธรรม ความไม่ประมาท ความอดทนและอดกลั้น การมีระเบียบวินัย จริยธรรม ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความขยันหมั่นเพียร การเสียสละ ความสามัคคี และรูปแบบและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ การให้ครู อาจารย์ นายตำรวจฝ่ายปกครอง ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมโดยใช้วิทยากรพิเศษที่มีประสบการณ์ การใช้ละครสมมติ ตัวอย่างของตำรวจที่ได้จากสื่อมวลชน ภาพยนตร์ ประสบการณ์จริงของตำรวจ ใช้กิจกรรมนอกหลักสูตรต่าง ๆ เช่น ค่ายอาสาพัฒนาชนบท โครงการฝึกอบรมประชาชนในชนบท และการเขียนบันทึกประจำวันการทำความคิด

และจากลักษณะคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนที่พึงประสงค์ดังกล่าวนี้ สามารถสรุปเป็นทิศทางการพัฒนาได้ 3 กลุ่มใหญ่ คือ

1. คุณธรรมจริยธรรมประจำตัวหรือคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีวิต
2. คุณธรรมจริยธรรมเพื่อความสำเร็จของการทำงานและการประกอบอาชีพ
3. คุณธรรมจริยธรรมที่มีต่อสังคมส่วนรวม

ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนนั้น พบว่าปัญหาคือ

1. ด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารการศึกษายังขาดการสร้างระบบและกลไกการกำกับดูแลและติดตามการดำเนินงานให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในทางปฏิบัติ
2. ด้านการดำเนินงานพัฒนาการเรียนการสอนและกิจกรรมตามรูปแบบที่เหมาะสมในการเสริมสร้าง ยังขาดการวางแผนที่ชัดเจนและไม่สอดคล้องกัน

และแนวทางการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนั้น ผู้ศึกษาพบว่า

1. ด้านแผนพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามแผนโรงเรียน ควรมีดังนี้
 - กำหนดนโยบายอย่างชัดเจน
 - กำหนดเป้าหมาย

- กำหนดคุณธรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์
- กำหนดตัวบ่งชี้และพฤติกรรมที่แสดงออก
- กำหนดกลยุทธ์ในการดำเนินงาน
- จัดตั้งกรรมการเพื่อติดตามและประเมินผลภาพรวม

2. ด้านบทบาทของโรงเรียน พบว่า นักพัฒนาและนักบริหารควรจักต้องเป็นผู้นำเชิงคุณธรรมจริยธรรมและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง โดยต้องตระหนักถึงความสำคัญและมีบทบาทการส่งเสริมและพัฒนา ชี้แจงนโยบาย วางแผนปฏิบัติงานและส่งเสริมโดยการจัดสรรงบประมาณ

3. การสร้างหลักสูตรและการพัฒนาการเรียนการสอนควรมีความสมดุลระหว่างร่างกาย จิตใจและสติปัญญา ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่ถูกต้องและลักษณะชีวิตที่ดี ให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ ใ้โอกาสให้ผู้เรียนเชี่ยวชาญเฉพาะศาสตร์พร้อมกับรอบรู้สหวิทยาการและสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

4. บทบาทและหน้าที่ของครูอาจารย์และผู้ให้การศึกษา ครูอาจารย์ต้องปฏิบัติบทบาทและหน้าที่ เป็น “ครูต้นแบบ” ในด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษางานวิจัยของพระมหาวิบูลย์ สิริภัสสรโรทัย (2545) เรื่อง “การส่งเสริมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชนในสถานสงเคราะห์เด็ก” ผู้ศึกษาพบว่า กิจกรรมส่งเสริมจริยธรรม ประกอบด้วย 1) ด้านระเบียบวินัย โดยการสอนให้เด็กรู้จักเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ 2) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต โดยการฝึกให้รู้จักยินดีช่วยเหลือทำงานบ้าน 3) ด้านความขยันหมั่นเพียร โดยการให้คำชมเชยเด็กที่ขยันในการศึกษาเล่าเรียน 4) ด้านการรู้จักประหยัดอดออม โดยการสั่งสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ในการใช้สอย 5) ด้านความอดทน โดยการจัดให้เด็กรู้จักเข้าคิว และ 6) ด้านความรับผิดชอบ โดยการมอบหมายให้ทำความสะอาดบริเวณบ้าน และกลุ่มตัวอย่างจะให้ความสำคัญในด้านระเบียบวินัยและความรับผิดชอบมากที่สุด และเห็นด้วยว่าจริยธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพ โดยจริยธรรมจะเป็นหลักให้เด็กนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

และจากการศึกษาผลงานวิจัยของ นกมล เทียนเพิ่มพูน (2547) เรื่อง การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมสำหรับนักเรียนนายร้อยตำรวจนั้น ผู้ศึกษาพบว่า คุณธรรมที่ควรปลูกฝังสำหรับนักเรียนนายร้อยนั้นจะให้ความสำคัญในเรื่องความเป็นผู้มีสำนึกและความจริงใจ ส่วนจริยธรรมที่ควรปลูกฝังมากที่สุด นั่นคือ การตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ส่วนรูปแบบและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมที่อยู่ในระดับสูง คือ ครูอาจารย์ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ในเรื่องบทบาทและหน้าที่เป็น “ครูต้นแบบ”

ส่วนความคิดเห็นของนายตำรวจฝ่ายปกครอง นั้น พบว่า คุณธรรมจริยธรรมที่ควรปลูกฝังให้นักเรียนนายร้อยตำรวจ คือ

1. ด้านคุณธรรม ได้แก่ ความยุติธรรม ความไม่ประมาท ความอดทนและอดกลั้น การมีระเบียบวินัย
2. ด้านจริยธรรม ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต การเสียสละ ความสามัคคี
3. รูปแบบและวิธีการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ การให้ครู อาจารย์ ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี การอบรม การใช้ละครสมมติ จัดกิจกรรมนอกหลักสูตร เช่น ค่ายอาสาพัฒนา, โครงการฝึกอบรมให้ประชาชน ตลอดจนการเขียนบันทึกประจำวันการทำงานดี

สรุปได้ว่า แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนในสถานศึกษา ทางโรงเรียนต้องมีการบริหารจัดการด้านกิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมที่ทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง และยึดถือปฏิบัติจริยธรรมนั้น ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องในหลักศีล 5 หน้าที่ 6 เพื่อเป็นการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนให้นำไปสู่การประพฤติดี ปฏิบัติชอบ เป็นภูมิคุ้มกันทางสังคม ไม่ตกเป็นทาสของอบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด กล่าวทำในสิ่งที่ถูกต้องตามกฎหมายของสังคม เป็นทรัพยากรบุคคลอันมีค่าสามารถพัฒนาตนเอง สังคมและประเทศชาติได้ในที่สุด

จากการศึกษา เรื่อง “แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนในโรงเรียนวิเศษไชยชาญ ตันติวิทยานุกูมิ จังหวัดอ่างทอง” ผู้ศึกษาขอเสนอรายละเอียดตัวชี้วัดที่เกี่ยวกับจริยธรรม ทั้ง 5 ประการ ที่ใช้เป็นแนวทางในการตั้งข้อคำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนในสถานศึกษา ดังนี้

แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนในสถานศึกษา

1. ความมีระเบียบวินัย ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ
 - 1.1 การตรงต่อเวลา
 - 1.2 การแต่งกาย
 - 1.3 การปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน
2. ความรับผิดชอบ ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ
 - 2.1 การรู้จักหน้าที่ของนักเรียน
 - 2.2 การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส
 - 2.3 การทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย

3. ความมกัตัญญกตเวที ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ
 - 3.1 การรู้สำนึกในอุปการคุณหรือบุญคุณ ต่อบิดามารดา
 - 3.2 การเคารพครูอาจารย์
 - 3.3 การตอบแทนคุณต่อผู้อื่น
4. ความซื่อสัตย์สุจริต ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ
 - 4.1 การไม่ลักขโมย
 - 4.2 การไม่พูดโกหก หลอกลวง
 - 4.3 การมีความจริงใจ
5. ความประหยัด ประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ประการ คือ
 - 5.1 การรู้จักใช้จ่าย ทำบัญชีรายรับ จ่าย
 - 5.2 การรู้จักเก็บหอมรอมริบ
 - 5.3 การเห็นคุณค่าของสิ่งของต่าง ๆ

การมีส่วนร่วมในโครงการจริยธรรมของโรงเรียนฯ

- กิจกรรมเสริมเนื้อหาหลักสูตร
- กิจกรรมประจำวัน สัปดาห์
- กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- กิจกรรมพิเศษ

5. กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการศึกษาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมจริยธรรมของเยาวชนในโรงเรียนวิเศษไชยชาญ ตันติวิทยานุกูมิ จังหวัดอ่างทอง” ได้ดังนี้

